

AJAKIRJANDUS KUI INTEGRATSIOONI AVALIK FOORUM

KÜLLIKI KORTS

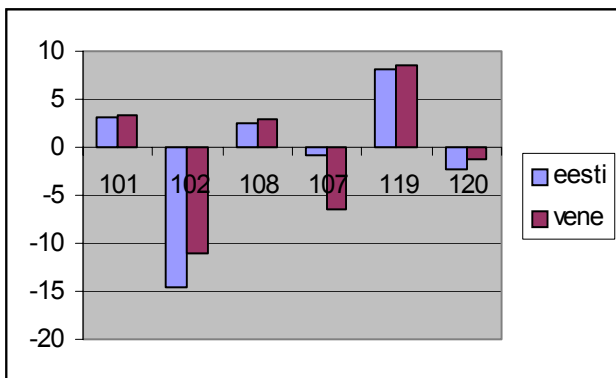
RAGNE KÕUTS

Kui küsida ühelt tavaliselt eestlaselt, mis on tema arvates integratsioon, saaksime suure tõenäosusega vastuseks, et see tähendab venelaste poolt eesti keele selgeks õppimist. Venekeelne elanik annaks aga hoopis teistlaadi vastuse. Integratsiooni tähendus pole ebaselge ainult tavakodaniku jaoks, vaid ka Eesti ajalehtedes toodetakse sellest protsessist vastuolulist pilti.

Integratsiooni mõiste

Nii eesti- kui venekeelses ajakirjanduses leidub üksikuid integratsiooniga seonduvaid aspekte, milles ollakse ühel meel: mõlemas domineerivad väited, mis annavad põhimõttelise toetuse integratsiooniprotsessile, kasvanud on arusaam, et integratsioon toimub kogu ühiskonna huvides, see on kahepoolne protsess jne, samas aga antakse negatiivne hinnang olemasolevale integratsioonipoliitika- le ja selle tõhususele (vt joonis 1). Integratsioon on vajalik, kuid see ei toimu eriti edukalt.

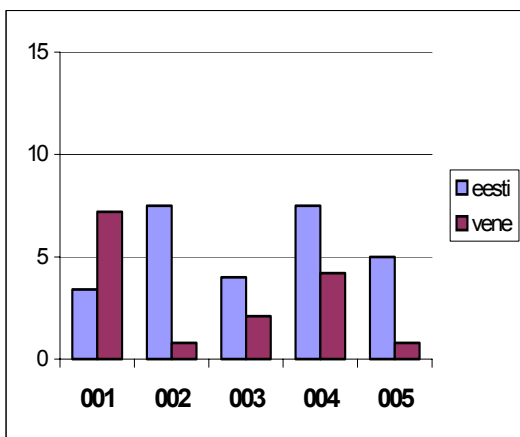
Joonis 1. Integratsioonipoliitika

101 Riiklik integratsioonipoliitika on efektiivne
102 Riiklik integratsioonipoliitika ei ole efektiivne
108 Eesti integratsioonipoliitika säilitab muulaste kultuurilise identiteedi ja ei ole suunatud assimileerimisele
109 Eesti integratsioonipoliitika on suunatud muulaste assimileerimisele
119 Integratsioon on mõlemapoolne protsess, selle eelduseks on ka eestlaste motiveeritus ja valmidus
120 Integratsioon on ühepoolne, nõuab eeskätt muulaste poolset tahet ja pingutust.

Vaatamata sellele, et nii eesti- kui venekeelses trükimeedias on integratsiooni vajalikkust teadvustatud ja tunnistatakse selle kahepoolsust, ilmnevad kahe meedia vahel erinevused integratsiooni sisu lahtimõtestamisel ja sellega seostuvate probleemide rõhuasetuses. Esimene põhimõtteline lahknevus tuleneb integratsiooni defineerimisest, st millistes valdkondades toimuvad muutused tähendavad ajakirjanduse arvates integratsiooniprotsessi arenemist (vt joonis 2).

Joonis 2. Integratsiooni definitsioonid

001 Vastastikune sallivus suureneb, ületatakse vastastikuseid stereotüüpe.
002 Toimub naturalisatsiooniprotsess, muulaste enamus on lojaalsed Eesti riigile, hakkavad kuuluma kodanikkonda, muulased osalevad eestlaste partnerina Eesti poliitilises elus.
003 Tekkimas on uus "koduvenelaste" identiteet, muulased orienteeruvad Eestile kui oma kodumaale ja eristuvad Venemaa venelastest.
004 Muulased õpivad selgeks eesti keele, võtavad aktiivselt osa Eesti kultuurielust, venekeelne kool tagab vene noorte lülitumise eesti kultuuriruumi.
005 Väheneb sotsiaal-majanduslik lõhe eestlaste ja muulaste vahel, areneb äriline ja professionaalne koostöö.

Nagu jooniselt 2 näha, domineerib eestikeelses ajakirjanduses kaks integratsioonikäsitlust: poliitiline (mitte-eestlate lojaalsuse kasv, kodakondsusega mitte-eestlaste arvu suurenemine) ja kultuuriline (eeskätt eesti keele omandamine, kultuurielus osalemine). Venekeelses ajakirjanduses esineb samuti integratsiooni lahtimõtestamine läbi keele ja kultuuri, kuid olulisemana nähakse integratsiooni kui kahe kooskonna lähenemist ning vastastikuse sallivuse suurenemist. Samasugused integratsiooni-ootused on levinud ka eesti- ja venekeelse elanikkona seas, nagu näitas läbiviidud küsitlus (käesolevas kogumikus: Kruusvall *Integratsioon rahva teadvuses*).

Eestikeelses meediaruumis esitatakse seega integratsiooni põhiteljena mitte-eestlaste ja Eesti riigi omavaheliste suhete normaliseerumist, samas kui venekeelse ajakirjanduse jaoks on olulisem telg mitte-eestlased–eestlased.

Ajakirjandustekstide sügavam sisuanalüüs näitas samuti, et eestikeelses trükimeedias on integratsioonimõistel varjatud normatiivne tähendus – seda kujutatakse esmajoones riigi ja riigiinstitutsioonide tegevusena.

Euroopa Liit on öelnud, et venekeelse vähemuse integratsiooni Eestis tuleks kiirendada. Lastele kodakondsuse andmine teenis seda eesmärki. Keeleseaduse muudatus teenib sama eesmärki, sest soodustab keelelist integratsiooni. (*Eesti Päevaleht* 08.04.99)

... ümarlaud ei täida talle antud ülesandeid mitte-eestlaste integreerimisel Eesti ühiskonda. (*Sõnumileht* 20.02.99)

Ajakirjanduses prevaleeriv arvamus on, et integratsioon kuulub riigi kompetentsi ja keskmist eestlast see eriti ei puuduta. Eestikeelses pressis esineb üsna vähe väiteid, milles osutatakse ka eestlaste olulisele rollile kahe kooskonna lähenemisprotsessis, venekeelne meedia rõhutab seda aspekti rohkem.

Kui tuleb eestlaste ja riigipoolne mõistmine, siis kulgeb ka integreerumine valutumalt. (*Eesti Päevaleht* 18.08.99)

... integratsioon – see on ka eestlaste probleem... (*Molodjož Estonii* 07.12.99)

Integratsioon – see pole ainult venelaste sisenemine eesti kultuuri. Kui venekeelsetes gümnaasiumides on õppeainena “estika”, siis peaks varsti eestikeelsetes olema ka “russika”. (*Den za Dnjom* 24.12.99)

Integratsiooni mõistet kasutatakse mõlemas meedias väga laial hinnanguskaalal – äärmuslikult negatiivsest äärmuslikult positiivsesse. Lugejates tekitab integratsiooni suhtes umbusku asjaolu, et nii eesti- kui venekeelse pressis vastavasisulistest väidetest kannab umbes viiendik endas negatiivset alatooni. Näiteks Rootsisis on sõnast “integratsioon” saanud assimilatsiooni sünonüüm (Sander 1996). Sama võib juhtuda ka Eestis, kus venekeelses trükimeedias juba sageli võrdsustatakse integratsiooni assimilatsiooniga ning eestikeelses omistatakse mitte-eestlastele negatiivseid omadusi ja väljendatakse protsessi suhtes skeptilist hoiakut.

Meil aina vahutatakse integratsioonist. (*Postimees* 12.04.99)

... venekeelsete integratsioon pole midagi muud, kui assimilatsioon, mille eesmärgiks on valada värsket verd eestlaste surevasse organismi. (*Den za Dnjom* 17.12.99)

Eesti rahvas sureb füüsiliselt välja. /.../ Aga see tähendab, et kõik Eestis elavad inimesed tuleb lõpuni ära integreerida. (*Estonija* 05.01.99)

Venekeelsetes ajalehtedes esineb kõrvuti negatiivsete integratsiooniväidetega ka väga positiivseid, mis näitab isegi suuremat varieeruvust mõiste kasutamisel. Kuna domineerivat positsiooni pole saavutanud ükski integratsiooniväidete kompleks, on raske väita, kas integratsioon on venekeelse lugeja jaoks midagi, mille poole püüelda või midagi taunimisväärset.

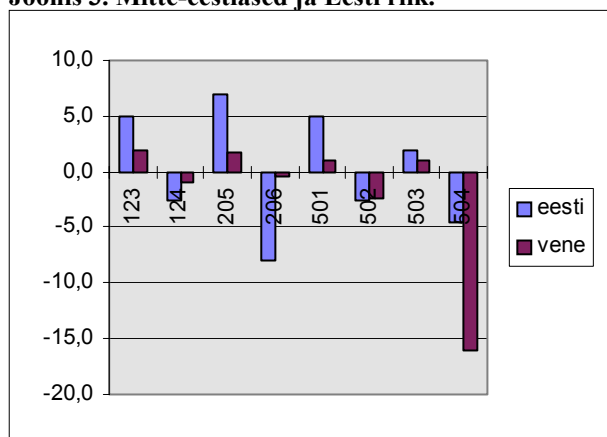
Eesti- ja venekeelses trükimeedias kasutatakse integratsiooni mõistet mitmetähenduslikult. Lisaks sagedasti antavale negatiivsele sisule nähakse integratsiooni toimuvana erinevatel telgedel:

eestikeelse meedia poolt toodetud pildi järgi peavad lähenema Eesti riik ja mitte-eestlased, venekeelses kaks kooskonda.

Integratsiooniprobleemid

Mõlemas ajakirjandusruumis kirjeldatakse erinevalt ka tegelikku olukorda, st millised probleemid kerkivad esile integratsiooni eesmärgi saavutamisel. Nagu elanikkonna küsitlusest välja tuli, pole eestlaste seas usku mitte-eestlaste lojaalsusesse (käesolevas kogumikus: Kruusvall) ning ka ajakirjandus pole selles küsimuses ühisele seisukohale jõudnud (vt joonis 3). Venekeelses trükimeedias, vastupidi, ei väljendata umbusku Eesti riigi suhtes, vaid need, keda ei usaldata, on eesti poliitikud.

Joonis 3. Mitte-eestlased ja Eesti riik.

123 Integratsioon on vabatahtlik, muulastel on integreerumistahet
124 Integratsioon on muulastele peale surutud, muulastel ei ole integreerumistahet
205 Muulased on Eesti riigile lojaalsed, toetavad Eesti riiklikku arengut.
206 Muulased ei ole Eesti riigile lojaalsed, ei toeta Eesti riiklikku arengut
501 Muulased usaldavad Eesti poliitikuid.
502 Muulased ei usalda Eesti poliitikuid.
503 Eesti poliitikud kaitsevad vähemuste huve.
504 Eesti poliitikud ei kaitse vähemuste huve.

Venekeelse pressis arvamuse Eesti riigi juhtimise kohta võiks võtta kokku järgmiselt: riigijuhtide asjatundmatu tegevus ja nende poolt vastu võetud seadused ei aita kaasa integratsioonile ning soodustavad riigisisest ebastabiilsust.

Teatud poliitikele on omane rõhutada eesti rahva traagilist minevikku ja asetada poliitilises propagandas eesmärgiks rahvuslikud, kuid mitte riiklikud huvid. (*Estonija* 30.01.99)

Teine oluline probleemidering, mis integratsioonist rääkides jääb võtmeküsimuseks, seondub venekeelse kooliga – haridussüsteem peaks looma eeldused edukaks toimetulekuks Eesti ühiskonnas. Eestikeelne trükimeedia annab aga vene koolis toimuvale üpris kriitilise hinnangu, väites, et venekeelse kooli lõpetanud pole konkurentsivõimelised, nad ei ole saanud selgeks riigikeelt jms.

Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi viimased uuringud näitavad, et vaid neljandik mitte-eestlasi usub saavat hariduse, mis tagab karjääritegemise võimaluse. (*Sõnumileht* 30.04.99)

See mõjutab otseselt eesti lugeja hoiakuid, kellel enamasti isiklik kokkupuude vene kooliga puudub. Eesti keele xpetamise ja xppimise suhtes on aga pikaajalise diskussiooni tulemusena arvamused sarnanenud. Varasemaga võrreldes on just eestikeelses ajakirjanduses toimunud muutused mdrgata-vamad, tunnistatakse mitte-eestlaste tahet keelt xppida ning oodatakse riigilt vastavate meetmete txhustamist.

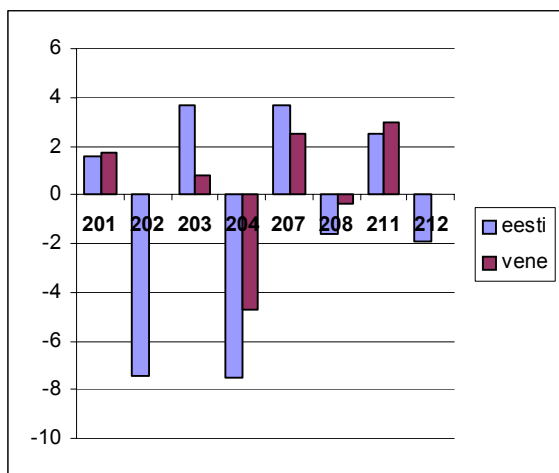
Kogu keeleõppe korraldus (lasteaias, põhi- ja keskkoolis, kutseharidusasutustes, kõrgkoolides, täiskasvanute täiendkoolituses) on tänini lünklik ja süsteemitu. Puudub järjepidevus programmide ja õppematerjalide osas. Seda ajal, mil keeleõppeks laekunud välisabi on olnud tohutu. Nagu me kõik teame, puudub üldpilt selle raha kasutamise kohta. (*Eesti Päevaleht* 20.03.99)

Hoolimata sellest, et on jõutud konsensusele integratsiooni vajalikkuse suhtes ning on toimunud ka teatud vaatenurkade lähenemine, nagu eelpoolviidatud keeleküsimuses, erinevad kaks avalikku

foorumit teatud põhimõttelistes aspektides oluliselt. Kokkuleppele ei jõuta just õiguslik-poliitilist sfääri puudutavates küsimustes (vt joonis 4).

Eredaimaks näiteks eestikeelses ajakirjanduses on mitte-eestlaste xiguslik staatus (kas mitte-eestlased on rahvusvähemus või on nad okupandid), samuti eelnevalt käsitletud küsimus mitte-eestlaste lojaalsusest, kus mõlema puhul ulatuvad arvamused ühest äärmusest teise. Samas, praktilise poliitika poolel on kasvamas veendumus, et kodanikkonna suurenemine on vajalik ning et selleks peaks kasutusele võtma ka protsessi kiirendavad meetmed.

Joonis 4. Kodakondsuspoliitika ja mitte-eestlaste õigused.

201 Nõukogude ajal sisserännanuid saab käsitleda rahvusvähemusena koos kõigi sellest tulenevate õigustega
 202 Nõukogude ajal sisserännanuid ei saa käsitleda rahvusvähemusena, vaid vägivaldse okupatsiooni pärandina
 203 EV kodakondsuspoliitika on leebe, vastab rahvusvah normidele, ei ole diskrimineeriv
 204 EV kodakondsuspoliitika on liiga karm, ei vasta rahvusvah nõuetele, tekitab diskrimineerimist, tuleks liberaliseerida.
 207 Eesti riigi huvides on kodanike arvu suurenemine.
 208 Kodanike arvu suurenemine on Eesti riigile ohtlik.
 211 Muulased on huvitatud Eesti kodakondsusest.
 212 Muulased ei ole huvitatud Eesti kodakondsusest.

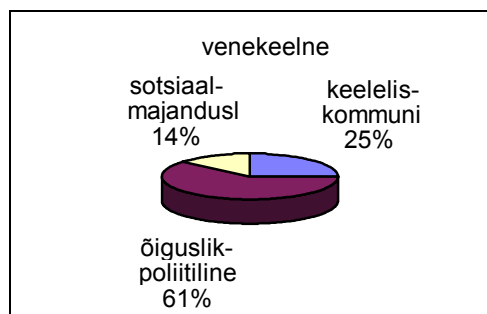
Eestikeelses trükimeedias pead tõstva pragmaatilise integratsioonidiskursuse ajal tunnistatakse kodakondsuspoliitika jäikust ning suure hulga määratlemata kodakondsusega isikute olemasolus nähakse ohtu Eesti julgeolekule.

Et Eesti senine poliitika mitte-eestlaste suhtes on olnud kohati liialt jäik ja vajab muutmist, näitab ka asjaolu, et kodakondsus- ja migratsiooniameti enese hinnangu kohaselt on Eestis praegu ligikaudu 30 000 venekeelset püsielanikku, kes pole end pärast Nõukogude Liidu lagunemist Eesti (ega ka Venemaa) elanikena ametlikult arvele võtnudki. (*Eesti Päevaleht* 29.04.99)

Kui eestikeelses trükimeedias on hakanud toimuma nihked muulaskonda puudutavates küsimustes ja teiste kõrval kostavad ka pragmaatilised hääled, mis suunavad fookuse keeleküsimustelt ka teistele valupunktidelt, siis venekeelne ajakirjandus on oma probleemikäsitluses ühekülgsem ja tegeleb peamiselt õiguslik-poliitilise sfääri probleemidega (vt joonis 5).

Võiks öelda, et mitmeid küsimusi peegeldab venekeelne ajakirjandus läbi nn “diskrimineerimisprisma”, tootes niimoodi integratsiooniga seonduvaid hirme ja usaldamatust (näiteks kardetakse rahvuslaste võimuletulekut ja majanduskriisi, arvatakse planeeritavat mitte-eestlaste assimileerimist, õigeusu kiriku hävitamist).

Joonis 5. Venekeelses pressis tõstatatud probleemide jagunemine integratsiooni põhieesmärkide järgi.

Teiselt poolt osutab nelja kõige sagedamini tõstatatud probleemi kuulumine just õiguslik-poliitilisse valdkonda vajadusele kohandada seadusandlus tegelike oludega nii, et see poleks mitte-eestlaste pingete ja rahulolematuse allikaks.

Eestikeelses meedias on esikohal keele-, venekeelses õiguslik-poliitilised probleemid. Mõlemas meedias on jäänud sotsiaal-majandusliku integratsiooni kajastamine tagaplaanile.

Ühest küljest võib selliseid põhimõttelisi erinevusi kahe trükimeedia vahel põhjustada käsitletav probleemistik, mis mitte-eestlastelt sageli nõuab paljude konkreetsete probleemide lahendamist samal ajal, kui eesti ajakirjandus arutleb abstraktsemal, põhimõttelisemal tasandil. Seda toetab ka tähelepanek, et pikka aega diskuteeritud või konkreetsema väljundi leidnud probleemide puhul, nagu mitte-eestlaste keeleõpe, on arvamused lähenenud. Teiselt poolt võib siin aga oma rolli mängida ka vene ajakirjanduse omapära, kus praktiliselt kogu ajalehte jõudev info ja arvamus vahendatakse ajakirjanike poolt, mis võimaldab ka ühesuunalisemat lähenemist. Eestikeelses ajakirjanduses on vastandlikke arvamusi enam, seega ka rohkem diskussiooni.

Venekeelse trükimeedia ühesuunalisus ei piirdu vaid sellega, kes ja millist infot vahendab, vaid ka sellega, keda pressis arvates tõstatatud probleemid kahjustavad, kes on süüdi nende tekkes ja kes peaks need lahendama. Kui eestikeelses trükimeedias on kuulda eestikeelsete subjektide kõrval mitte-eestlaste häält, siis venekeelses meediaruumis pole vastaspoole arvamus esitamine eriti levinud.

Teatav sarnasus kahe meedia vahel ilmneb probleemi süüdlaste ja lahendajate analüüsil. Nimelt projekteeritakse mõlemas integratsiooniprobleemid seadusandjale – võimud on süüdi nende tekkes ja võimud peavad need ka lahendama.

Kahe meedia rõhuasetus riigile kui valuküsimuste ainuvõimalikule lahendajale ei sobi kokku riigi seisukohtadega integratsioonist. Riiklikus programmis on öeldud, et "... integratsioon Eesti ühiskonnas on indiviidi enda vaba valiku tulemus, mitte n.ö "ülaltpoolt" indiviidile ettekirjutatud otsus. Nii riigikeele oskuse parandamine kui indiviidi hoiakute ja arusaamade muutumine toimub eeskätt indiviidi enda isiklikul initsiatiivil ning riigi ülesanne on luua seda soodustavad tingimused." (*Integratsioon..., 1999*)

Venekeelse trükimeedia probleemikäsitus on ühekülgsem, esitades vaid ühesuunalisi arvamusi, eestikeelsetes päevalehtedes leidub vastakaid arvamusi rohkem ja on loodud eeldus pragmaatiliseks integratsiooni diskussiooniks.

Eelnenud vaatlus püüdis välja tuua integratsioonitemaatika üldised trendid eesti- ja venekeelses ajakirjanduses. Detailsem väidete analüüs võimaldab aga eristada erinevaid vaateid (diskursuseid) ka erikeelsete ajakirjanduste siseselt. Selleks on kasutatud varjatud klassi analüüsi.¹ Antud analüüsi aluseks on võetud väited, mis iseloomustavad eesti- ja venekeelse meedia poolt avaldatud hinnanguid rahvussuhetele, hoiakuid teise rühma suhtes, mitte-eestlaste hoiakuid Eesti riigi suhtes.² See

¹ Varjatud klassi analüüsi (Latent Class Analysis ehk LCA) meetodiga püütakse tekstidest nähtavale tuua varjatud seoseid ja argumenteerimisstruktuure, mida tavaline kontentanalüüs ei haara. Meetod analüüsib mustreid, milles ühe temaatilise aspekti erinevad tunnused koos esinevad. Nn mustril puhul on tegemist erinevate kombinatsioonidega, milles väited ühe artikli sees kombineeruvad. Need kombinatsioonid pannakse kokku väikseks arvaks klassideks omavahelise sarnasuse alusel. Niimoodi saadud klasse võib tõlgendada kui erinevaid diskursuseid antud teema kohta.

Analüüsi võeti ainult need artiklid, milles oli kodeeritud vähemalt üks analüüsi haaratud väidetest. Selle tulemusena kirjeldab eesti mudel ca 40% valimist (132 artiklit) ja vene mudel ca 30% (79 artiklit). Seega ei haara antud analüüs kogu integratsiooni diskursust, küll peaks see hõlmama kogu ajakirjanduse diskursust valitud aspekti raames.

² Analüüsi on haaratud järgmised väited:

117 Eestlaste ja mitte-eestlaste vahel arenevad normaalsed suhted ja koostöö

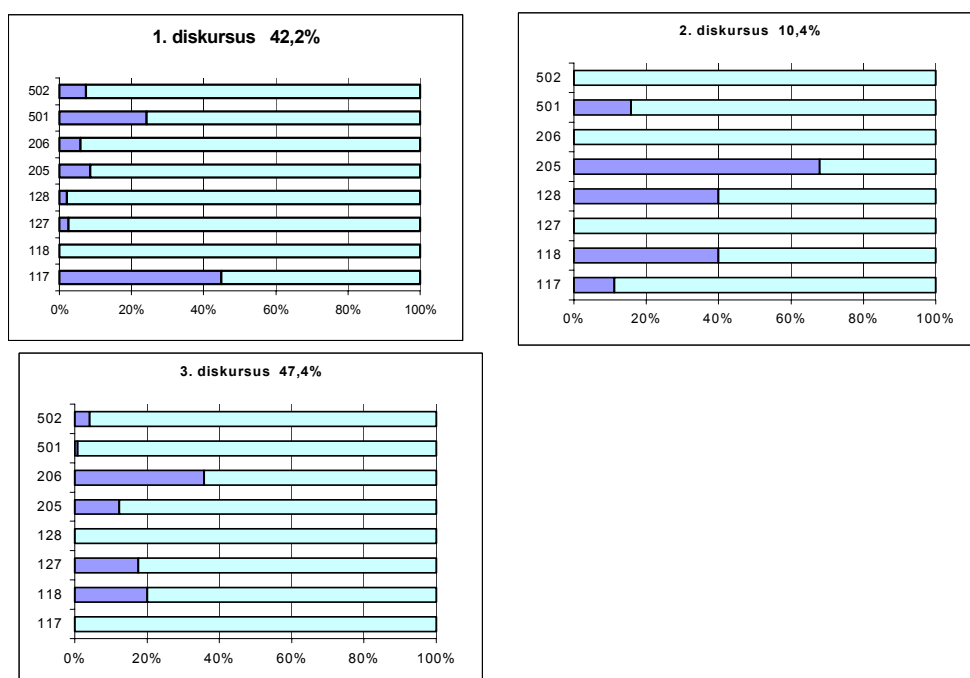
võimaldab teha oletusi eesti- ja venekeelses ajakirjanduses “pakutava” integratsioonivalmiduse suhtes.

Eestikeelses ajakirjanduses võib eristada kolme erinevat diskursust (vt joonis 6). Esimene neist näeb mitte-eestlaste suhtumist Eesti riiki ja rahvusesse **ambivalentse**na. Eestlaste ja mitte-eestlaste vastastikust läbikäimist hinnatakse ainult positiivsena (väide 117), ka mitte-eestlaste suhtumist Eesti riiki ja poliitikutesse peetakse pigem positiivseks, mida aga varjutavad tugevad kahtlevad toonid (väited 205 ja 501).

Teist, väheesinevat diskursust võiks tinglikult nimetada **muretsevaks integratsioonidiskursuseks**. Selles hinnatakse kõrgelt mitte-eestlaste suhtumist eestlastesse ja Eesti riiki (väited 501, 205 ja 128), murelikult suhtutakse aga üldisse valmidusse koostööks ja normaalseks arenguks (väide 118).

Kolmandas diskursuses on ülekaalus **negatiivseid hoiakuid** väljendavad tunnused. Eestlaste ja mitte-eestlaste vahelisi suhteid hinnatakse halvadeks (väide 118), samuti mitte-eestlaste suhtumist eestlastesse ja teistesse rahvustesse (väide 127). Hinnangutes mitte-eestlaste lojaalsusele Eesti riigi suhtes domineerivad negatiivsed hinnangud (väide 206).

Joonis 6. Eesti ajakirjanduse diskursused

Kokkuvõtvalt võib erinevate diskursuste sisu üles märkida järgmise skeemina:

	Vastastikune suhtumine	Lojaalsus
1. ambivalentne diskursus	+ eestlased	+/- riik
		-/- Mitte-eestlased

- 118 Eestlaste ja mitte-eestlaste vahel välditakse suhteid ja pole normaalset koostööd.
- 125 Eestlaste seas esineb ksenofoobiat, vaenulikku hoiakut teiste rahvuste suhtes.
- 126 Eestlaste seas ei esine ksenofoobiat, vaenulikku hoiakut teiste rahvuste suhtes.
- 127 Mitte-eestlaste seas esineb ksenofoobiat, vaenulikku hoiakut teiste rahvuste suhtes.
- 128 Mitte-eestlaste seas ei esine ksenofoobiat, vaenulikku hoiakut teiste rahvuste suhtes.
- 205 Mitte-eestlased on Eesti riigile lojaalsed, toetavad Eesti riiklikku arengut.
- 206 Mitte-eestlased ei ole Eesti riigile lojaalsed, ei toeta Eesti riiklikku arengut.
- 501 Mitte-eestlased usaldavad Eesti poliitikut.
- 502 Mitte-eestlased ei usalda Eesti poliitikut.

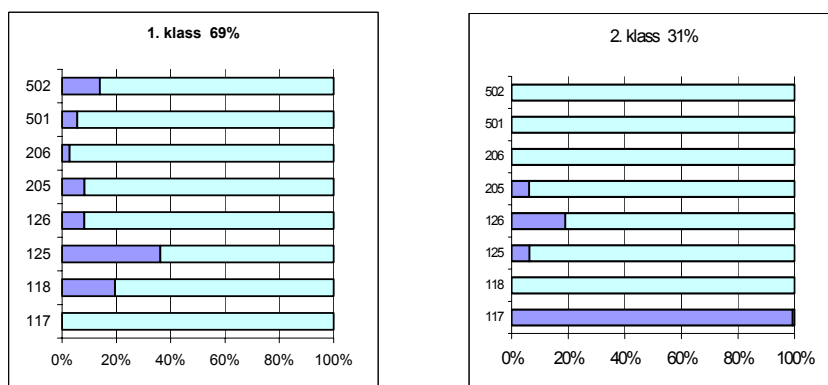
2. muretsev diskursus	eestlased	-	Mitte-eestlased	+	riik
3. negatiivne diskursus	eestlased	-	mitte-eestlased	-	riik

Integratsioonivalmiduse seisukohast haarab eestikeelses ajakirjanduses peaaegu poole enda alla kolmas diskursus, mis ei väljenda küll otsest vastuseisu integratsioonile, hindab aga väga madalalt mitte-eestlaste valmidust Eesti ühiskonna ja poliitilise korraga kohaneda. Üks kümnendik väljendab diskursust, mis näeb vastupidiselt just eestlaste hoiakus põhilist integratsiooni takistajat. Ülejäänud kannab endas integratsiooni võimalikkuse suhtes positiivset hoiakut, küsimus on pigem sellele poliitilise aluse leidmises.

Vene ajakirjanduses (vt joonis 7) väljendab domineeriv diskursus suhteliselt **negatiivset** arvamust eestlaste integratsioonivalmiduse ja eestlaste ja mitte-eestlaste vahel valitsevate suhete kohta (väide 125). Negatiivne on ka suhtumine eestlastest poliitikutesse (väide 502), samas aga Eesti riigi suhtes ilmutatakse pigem lojaalsust (väide 205).

Teine diskursus annab integratsiooniprotsessist palju **positiivsema** pildi. Kuigi eestlaste suhtumist teistesse rahvustesse peetakse nii mõnelgi korral vaenulikuks (väide 125), domineerivad positiivsed hinnangud (väide 126). Eestlaste ja mitte-eestlaste vahelisi suhteid hinnatakse ainult positiivseks (väide 117), samuti kinnitatakse lojaalsust Eesti riigi suhtes (väide 205).

Joonis 7. Vene ajakirjanduse diskursused

Nende diskursuste sisu alusel on võimalik joonistada sarnane skeem:

		Vastastikune suhtumine		Lojaalsus	
1. negatiivne diskursus	Eestlased	-	mitte-eestlased	+	riik
2. positiivne diskursus	Eestlased	+/-	mitte-eestlased	+	riik

Esimene sobib hästi kokku eestikeelses ajakirjanduse teise, nn muretsevale integratsioonidiskursusega, ainult et vaatenurk on mitte-eestlaste poolne. Mitte-eestlaste integratsioonivalmidust hinnatakse kõrgelt, probleem seisneb eestlaste tõrjuvas suhtumises. Teine vene ajakirjanduse diskursus aga hindab kõrgelt mõlema poole integratsioonivalmidust.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et venekeelne press hindab mitte-eestlaste integratsioonivalmidust kõrgemalt kui eestikeelne. Vaated eristuvad põhiliselt selle alusel, milline hinnang antakse eestlaste integratsioonivalmidusele. Proportsionaalselt on suurem diskursus, mis näeb integratsiooni põhilise takistajana eestlastepoolset negatiivset hoiakut. Ühe kolmandiku on enese alla haaranud diskursus, mis näeb mõlemapoolset integratsioonivalmidust. Venekeelse ajakirjanduse jaoks olulises küsimuses:

sallivuse ja suhete paranemine kogukondade vahel on ka eestikeelses ajakirjanduses kujunemas diskursus, mis rõhutab integratsiooni kahepoolset olemust ja kutsub eestlasi üles oma hoiakuid muutma.

Kokkuvõte

Analüüsi põhjal võib teha järgmised järeldused:

- Kuigi integratsiooni vajalikkus on teadvustatud nii eesti- kui ka venekeelses ajakirjanduses, annavad need integratsiooni mõistele erineva sisu. Eestikeelne ajakirjandus näeb integratsiooni väljundina riigikeelt valdavate, poliitiliselt lojaalsete mitte-eestlaste arvu suurenemist, venekeelses peetakse esmatähtsaks vastastikuse sallivuse kasvu.
- Teatud põhimõttelistes küsimustes (nt keelenõuded, mitte-eestlaste ajaloolis-õiguslik staatus) tunduvad eesti- ja venekeelse ajakirjanduse positsioonid ületamatud ja muutumatud. Samas ei pruugi see takistada integratsiooni soodustavate praktiliste otsuste vastuvõtmise pooldamist (nt kodakondsuspoliitika, mille liberaliseerimist hoolimata õigusliku järjepidevuse printsiibist nõutakse).
- Erinevused ilmnevad eesti- ja venekeelses ajakirjanduses ka tegeliku olukorra kirjeldamisel. Võib oletada, et ühelt poolt on selle põhjuseks eesti ajakirjanduse suhteline kaugus teatud ainult mitte-eestlaste puudutavatest probleemidest, millest võivad tuleneda valeinterpretatsioonid. Teiselt poolt võib seda põhjustada aga ka vene ajakirjanduse traditsioon, mis soodustab ühekülgsemat olukordade kirjeldamist.
- Võrreldes kahte ajakirjandusruumi e ka avalikku foorumit, võib täheldada, et eesti ajakirjanduses on paljudes küsimustes võrdselt esindatud vastandlikud diskursused, samal ajal kui venekeelses ajakirjanduses domineerib selgelt üks sõnum. Ühest küljest võib selle põhjustada käsitletav probleemistik, mis mitte-eestlastelt sageli nõuab paljude konkreetsete probleemide lahendamist, samal ajal kui eesti ajakirjandus diskuteerib abstraktsemal, põhimõttelisemal tasandil. Teiselt poolt võib ka siin oma rolli mängida vene ajakirjanduse omapära, kus praktiliselt kogu ajalehte jõudev info ja arvamus vahendatakse ajakirjanike poolt, mis võimaldab ka tugevamat kontrolli.
- Läbivat ühist alust integratsiooniks erinevate ajakirjanduste vahel ega ka sees ei ole tekkinud, diskussioon on alles avatud. Siiski tundub, et põhimõttelise küsimuse üle, kas integratsioon on vajalik, ei vaielda, pigem on eriarvamused selles, kui efektiivne on protsess siiani olnud ja kelle/mille tõttu on tekkinud takistused : kas selleks on eestlased, mitte-eestlased või Eesti riik. Venekeelne meedia kinnitab kõikide mitte-eestlaste integratsioonivalmidust, eriarvamused on eestlaste hoiakus. Eesti poole negatiivne hoiak integratsioonile põhineb arvamusel, et mitte-eestlaste tahe selleks on nõrk. Probleem tundub olevat pigem põhjendamatutes vastastikustes eelarvamustes, mida aitaks vähendada kahe meediaruumi tihedam koostöö.